

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

GARPLILAŞMANIN NERESİNDEYİZ?

Mümtaz Turhan, Garplılaşmanın Neresindeyiz?,
(Ankara: Altınordu Yayınları, 2015)

Değerlendiren / Reviewed by

RABİA DOĞRU

[Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ABD.
Res. Asst., Ondokuz Mayıs University Faculty of Divinity,
Department of Turkish Islamic Literature
dogru.rabia@hotmail.com]
<https://orcid.org/0000-0002-8344-0735>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Kitap Değerlendirmesi/ Book Review

Geliş Tarihi / Received: 05 Kasım/November 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 18 Aralık/December 2018

Yayın Tarihi / Published: 24 Aralık/December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Yıl / Year: 2018 *Sayı – Issue:* 45 *Sayfa / Pages:* 389-394

Atıf/Cite as: Doğru, Rabia. "Garplılaşmanın Neresindeyiz? yazar Mümtaz Turhan (Kitap Değerlendirmesi)
– Review of Garplılaşmanın Neresindeyiz? by Mümtaz Turhan. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 45 (Aralık-December 2018):
389-394
<https://doi.org/10.17120/omuifd.478869>

İntihal/Plagiarism: Bu kitap değerlendirme yazısı, editör kurulu tarafından incelendi ve intihal içermediği
teyit edildi. / This book review has been reviewed by Editorial Board and scanned via plagiarism software.
<http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University,
Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Mümtaz Turhan, *Garplılışmanın Neresindeyiz?*,
(Ankara: Altınordu Yayınları, 2015)

Garplılışma, yani Batılılaşma konusu, tarihten sosyolojiye, felsefeden edebiyata, mimariden müziğe birçok alanda geniş bir literatüre sahip görünmektedir. Bunun fark edebildiğimiz en belirgin sebebi, “Batılılaşma” denen sürecin/hareketin, bizim için geçmişten bu yana bir medeniyet sancısına işaret etmesidir.

Bilindiği üzere coğrafi keşifler ve ardından bilimsel devrimle birlikte Batı’nın birçok alanda elde ettiği başarısı, diğer medeniyetlere nispetle Batı medeniyetini, bilhassa son iki yüzyıldır daha özel bir konuma taşımıştır. Bu durum, zaman içerisinde diğer medeniyetlerin, Batı’ya ait unsurları kendi medeniyetine transfer etme çabalarını beraberinde getirmiş ve çoğu kez Batı’yı taklit ederek ilerleyen bu süreçte, “Batılı gibi” olduğunda Batı’nın başarısına da ulaşılacağı şeklinde bir inanç kendini göstermiştir. Anadolu ve Rumeli coğrafyasında yüzlerce yıl hüküm sürmüş Müslüman Türklerin Batılılaşma serüveni bağlamında kadrajı daraltığımızda ise Lale Devrinden (1718-1730) bu yana Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet gibi önemli kırılmalar yaşanmasına rağmen hala devam eden bir sürecin varlığına şahit olmaktayız. Dolayısıyla bizim medeniyetimiz bakımından bu süreçte “Batılı gibi” olunup olunmadığı, nasıl bir Batılılaşmanın mümkün olduğu yahut Batılılaşma yolunda herhangi bir netice alınıp alınmadığı şeklindeki sorular önem arz etmektedir.

Mümtaz Turhan (ö. 1969), *“Garplılışmanın Neresindeyiz?”* isimli eseriyle, bu minvalde beliren sorulara cevap aramaya gayret etmiş ve diğer çalışmalarında da çoğunlukla Batılılaşma, kültürel değişim gibi konulara odaklanmıştır. Turhan’ın bu eseri, belki en kısa ifadeyle Türk toplumunun Batı karşısındaki konumunu tartışmaktadır.

Osmanlı’dan itibaren -gerek devlet politikası gerekse toplumun gösterdiği alaka bakımından- Batı’nın üstün görülerek taklit edilmeye başlanmasının, geçmişten bu yana farklı kavramlarla ifade edildiğini görmekteyiz. “Asrileşme”, “Garplılışma”, “Avrupalılışma”, “Frenk mukal-

litliği”, “Batılılaşma”, “medenîleşme”, “çağdaşlaşma”, “modernleşme” gibi. Turhan, hangi kavramla ifade edilirse edilsin Batılılaşma yolunda gösterilen değişim çabalarının, Batı’nın yaşayış tarzı ile sınırlı kaldığını vurgulamaktadır. Oysa yazara göre bu yaşayış tarzı, belli bir tarihî oluşun içinde gelişen kurumların, bir iktisadî düzenin, belli bir tavrın ve dünya görüşünün ürünü olarak açığa çıkmış bir şeydir. Bu durumda onu, bağlı olduğu bu kaynaklardan tecrit ederek benimsemenin imkanı pek bulunmamaktadır. Bununla birlikte Turhan, bizim iktisadî durumumuz hesaba katılmadan, kurumlarımız geliştirilip kuvvetlendirilmeden, Batı’yı bulunduğu yere taşımış olan zihniyet anlaşılmadan hakiki bir ilerlemeden söz edilemeyeceğini savunur. Dolayısıyla o, toplumda yeni ihtiyaçlar uyandırmadan önce, bunların temini için gerekli müesseselerin kurulması ve bu müesseselerde rehberlik edecek birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarının yetiştirilmesi gerektiğini düşünür. Nitekim bu türde müesseseler kurmadan ve mensuplarını yetiştirmeden yeni bir hayat tarzı meydana getirmeye çalışmak, “Batılılaşma” hareketinin, sadece bazı tavır ve hareketlerle kılık-kıyafetin veya fikirlerin taklidinden ibaret kalmasına sebep olacaktır (s. 17-18). Bu şekilde sadece kısmi taklit yoluyla gerçekleştirilecek bir Batılılaşma sürecinin, bizi hem Batı’dan hem de kendimizden uzaklaştıracağı aşıkardır.

Turhan, neden Batılılaşmadığımız konusunda öne sürülen muhtelif görüşlere de eserinde yer vermiş ve bunları tenkit etmiştir. Sözelimi Turhan’ın Hümanistler diye adlandırdığı bir gruba göre, Batı medeniyetinin temelini teşkil eden Yunan ve Latin kaynaklarına inip onlarla temas kurmadığımız, dolayısıyla Batıyla birlikte Rönesans yapamadığımız için Batılılaşmamız mümkün olmamıştır. Yani bu düşünceden hareketle Yunan ve Latin dillerini öğrenmenin, Batılılaşmak için zaruri bir eylem olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Turhan, çok kişinin benimsediği bu görüşe katılmamakta ve herhangi bir hedefe erişebilmek için aynı yoldan yahut aynı merhaleden geçmenin gerekmediğini vurgulamaktadır. Nitekim Rönesans’ı yapmadan bugün Batı medeniyeti seviyesine kavuşmuş olan İskandinavya, Rusya ve Japonya’nın durumu da bunu kanıtlar niteliktedir. Diğer yandan Rönesans’ı Batı için özel kılan şey, o dönemde getirdik-

lerinden ziyade, ilerleyen yüzyıllarda Batı medeniyetinin inşasında önemli rol oynayacak olan ilmin doğması için gerekli zemini hazırlamış olmasıdır. Dolayısıyla yazara göre, bizim kaçırdığımız veya dahil olamadığımız şey aslında Rönesans değil, insan zihnine hakiki bir dönüşümü yaşatacak olan, Copernicus, Galileo ve Descartes ile başlayan yeni düşünce hareketidir. Bu durumda ihtiyaç halinde öğrenilmesi gereken diller de Yunanca ve Latince değil, İngilizce ve Almanca gibi bugün yaşayan dillerdir (s. 19-21).

Çalışmanın devamında yazar, kitabına da isim olarak verdiği asıl sorusunu sormaktadır: “Garplılışmanın Neresindeyiz?” Bu soruya verilecek cevap, elbette ki “Garplılışma”dan ne anladığımıza ve Garplılışma ile nasıl bir dönüşüm tasavvur ettiğimize bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Şayet Garplılışma derken, sadece eskisinden başka türlü olmayı veya başka türlü yaşamayı kastediyorsak, yüz yılı aşkın süredir dahi tecrübe edilen değişimlerin dikkat çekici başarısından bahsedilebilir.

392
OMÜİFD

Ancak Turhan’a göre Garplılışma, sadece Batılıya benzer şekilde yaşıyor görünmek veya Batı’nın ilim ve tekniğine seyirci kalarak sadece medeniyetine dair bazı unsurları kendisine aktarmak değildir. Buradan hareketle yazar, iki yüzyıldan fazla zaman geçmiş olsa da, Batılılaşma konusunda hala başlangıçta olduğumuzu savunmaktadır. Batı’nın sahip olduğu teknik vasıtaları Osmanlı’nın kendine mal etmemesi (temellük) ve onları sadece satın almakla yetinmesini de bu duruma sebep olarak göstermektedir (s. 57-58).

Ancak diğer taraftan temellük konusuna bir parantez açacak olursak Osmanlı Batılılaşması üzerine yapılan kavramsal çalışmalar incelendiğinde, yazarın görece sert tutumundan ziyade bu konunun daha naif bir yaklaşımla anlaşılması gerekliliği açıkça fark edilecektir. Zira Osmanlı’nın, bilhassa kültürel yahut dilsel anlamdaki serüvenine baktığımızda, sözgelimi edebiyata ait birçok unsuru, kavramı kendi medeniyetine temellük ederek kullandığına tanık olmaktadır.¹ Dolayısıyla her ne kadar

¹ Osmanlı’nın, edebiyata ait unsurları temellük etme biçimleri hakkında detaylı bilgi için bk. Fatih Altuğ, “19. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında İmparatorluk, Medeniyet, Yerlilik,

Batılılaşma sürecinde ilmi müesseselerin ve ilim adamlarının keyfiyet itibarıyla yetersizliği konusunda yazarla hemfikirsek de, Osmanlı'nın "taklit" dışında Batı'ya ait unsurları bir başka yolla transfer etmediği, böylece herhangi bir temellükte bulunmadığı şeklindeki görüşe katılmamız pek mümkün görünmemektedir.

Kitabın devamında Turhan, Batılılaşmayı, ilk eğitimin yaygınlaştırılıp okuma yazma oranlarının artırılması olarak algılayan ve maarif sistemini bu minvalde oluşturan düşünceye karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre medeniyetler arasındaki asıl farkları doğuran, halk tabakaları değil, münevver zümrelerdir. Dolayısıyla Batı karşısında "Türkiye'nin geri kalışının sebebi, halkının cehaleti değil, münevverlerinin gerek keyfiyet gerek kemiyet bakımından kifayetsiz oluşudur" (s. 83).

Mümtaz Turhan, eserin ilerleyen kısımlarında okurlarına bir "Batılılaşma haritası" çıkarmış gibidir. Bu konuda detaylı çözüm önerileri sunmuş olan yazar, Batılılaşırken ihtiyaç duyulan ilim adamlarının yükseköğrenim için Avrupa ve Amerika'ya gönderilmesi; bu öğrenim sürecinde, -geri döndüklerinde onların da başkalarını yetiştirmeleri için- Türkiye'de Araştırma Enstitüleri kurulması gerektiğini ifade etmektedir (s. 100-109). Bunun yanı sıra hedeflenen maarif sisteminin de niceliğe değil, niteliğe odaklanmasının lüzumu üzerinde durmakta, küçük bir milletin kendisini ancak keyfiyet bakımından üstünlüğüyle müdafaa edebileceğini savunmaktadır. Sözelimi Hollanda, Danimarka ve İskandinavya gibi küçük milletler, bu keyfiyet prensibine sıkıca bağlıdır. Hollanda'da lise tahsilinin 13 yıl, üniversite tahsilinin de bütün fakültelerde 6 yıl sürmesi yahut Finlandiya'da doktora yapanların parmakla gösterilmesi, bu milletlerin keyfiyete verdiği önem olarak değerlendirilebilir. Yazara göre bizim bu hususta, keyfiyet kadar kemiyete de ehemmiyet vermekte bir sakınca görmeyen Rusya ve Amerika gibi büyük ülkeleri tek yönüyle (yani yalnızca nicelik bakımından) taklit etmek yerine, küçük milletleri örnek almamız daha makul bir tercih olacaktır (s. 112-113).

Yaban(cı)lık ve Din", *Tanzimat ve Edebiyat*, haz. Mehmet Fatih Uslu - Fatih Altuğ, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 65-114.

Nihayetinde yazarın tüm detaylarıyla bize sunduğu “Batılılaşma haritası”, her ne kadar ilk elde kendi ütopyasını yansıtıyor gibi görünse de, eserin kaleme alındığı (1958) dönemden bugünü öngörerek bazı problemlere dikkat çekmiş olması bakımından, akademik ilgiyi çok daha fazla hak etmektedir. Bilhassa eğitim sistemimizdeki problemlere farklı yaklaşımlar geliştirmede ilham alabileceğimiz eserler arasında olduğu muhakkaktır.

“Garplılaşmanın Neresindeyiz?” adlı bu eserin, otuz beş yıl gibi uzun bir aradan sonra basımını Altınordu Yayınları üstlenmiştir. Söz konusu yayınevi kitabın böylece yeniden raflarda yerini almasını sağlamışsa da çalışmanın bu baskısı, dizgi ve tashih açısından bazı sıkıntılar taşımaktadır. Bu anlamda yayınevi tarafından daha titiz bir son okuma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bununla birlikte aynı eserin, daha önce Yağmur Yayınevi tarafından ve Mümtaz Turhan’ın beş kitabının bir arada yayınlandığı baskısı, daha rahat bir okuma için iyi bir alternatif olabilir.

394

OMÜİFD

Kaynakça

- Altuğ, Fatih. “19. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında İmparatorluk, Medeniyet, Yerlilik, Yaban(cı)lık ve Din”. *Tanzimat ve Edebiyat*. Haz. Mehmet Fatih Uslu - Fatih Altuğ. 65-114. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Turhan, Mümtaz. *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2015.
- Turhan, Mümtaz. *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1980.

